

https://doi.org/10.31516/2410-5325.064.16

УДК 316.72:379.8

Л. В. Нечипоренко, аспірант, Київський національний університет культури і мистецтва, м. Київ

lesichka93@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-9769-5472>

ФУНКЦІЇ БУДИНКУ КУЛЬТУРИ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ СЬОГОДЕННЯ

Досліджено діяльність будинків культури на сучасному етапі; в історичній перспективі уточнено поняття «будинок культури» та визначено його функції в умовах сучасного соціокультурного простору. Проаналізовано завдання та головні функції будинку культури (рекреаційну, комунікативну, просвітницьку, освітню, культурно-творчу, виховну, пізнавальну, розважальну, методичну та компенсаторно-релаксаційну). Доведено, що будинки культури, за умови якісної та професійної організації діяльності, — центри дозвілля багатьох категорій населення в соціокультурному середовищі сьогодення. На сучасному етапі саме ці соціально-культурні інститути виконують різноманітні функції реалізації дозвіллевих потреб, пропонуючи різноманітні форми та види дозвіллевих програм відповідно до вікового, професійного та соціального складу учасників.

Ключові слова: *будинок культури, соціокультурний простір, соціально-культурна діяльність.*

Л. В. Нечипоренко, аспирант, Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев

ФУНКЦИИ ДОМА КУЛЬТУРЫ В СОВРЕМЕННОЙ КУЛЬТУРНОЙ СРЕДЕ

Исследована деятельность домов культуры на современном этапе; в исторической перспективе уточнено понятие «дом культуры» и определены его функции в условиях современного социокультурного пространства. Проанализированы задачи и основные функции дома культуры (рекреационная, коммуникативная, просветительская, образовательная, культурно-творческая, воспитательная, познавательная, развлекательная, методическая и компенсаторно-релаксационная). Доказано, что дома культуры, при условии качественной и профессиональной организации деятельности, — центры досуга многих категорий населения в социокультурной современной среде. На современном этапе именно эти социально-культурные институты выполняют различные функции реализации досуговых потребностей, предлагая различные формы и виды досуговых программ в соответствии с возрастным, профессиональным и социальным составом участников.

Ключевые слова: *дом культуры, социокультурное пространство, социально-культурная деятельность.*

L.V. Nechyporenko, postgraduate student, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv

FUNCTIONS OF A COMMUNITY CENTER IN THE SOCIO-CULTURAL ENVIRONMENT OF THE PRESENT

The aim of this paper is to define the functions of a community center under the conditions of contemporary socio-cultural space.

Research methodology. Scientific provisions of the research are argued at the level of a set of general scientific methods of knowledge (analytical, source study, historical) and cultural approaches: typological and evolutionary methods, as well as the method of system analysis and synthesis.

Results. It was revealed that community centers are leisure centers for all categories of the population in the socio-cultural environment of the 21st century, subject to qualitative and professional organization, that makes them diverse and spiritually rich. At the present time the socio-cultural institutions perform different functions related to the leisure needs of youth, trying to offer a variety of forms and types of entertainment programs according to the age structure.

Novelty. The activity of community centers in the historical perspective and at the present stage is explored; the concept «community center» is specified and its functions are defined under the conditions of contemporary socio-cultural space. The purpose, tasks and main functions of a community center (recreational, communication, educational and compensatory-relaxation) are analyzed.

The practical significance of the research may be used in developing lectures by specialists in cultural studies.

Keywords: *community center, socio-cultural space, socio-cultural activities.*

Постановка проблеми. Сучасний стан соціальної культури визначається внутрішньополітичними особливостями сучасного періоду та інтеграцією в глобальні цивілізаційні процеси. Характерна орієнтація розвитку соціокультурного простору на західні цінності виявляється переважно в цілеспрямованому запозиченні певних зарубіжних ідей та форм, здебільшого масової культури, та превалюванні матеріальних інтересів над моральними орієнтирами індивідумів, що зумовлює негативні наслідки, а саме зниження духовного та загальнокультурного рівнів суспільства. За таких обставин особливої актуальності набуває дослідження діяльності будинків культури як унікальних культурно-дозвілєвих установ, що соціально й територіально наближені до народного життя та виконують специфічні соціокультурні функції в загальній системі культури, з метою виявлення ефективних засобів удосконалення їх діяльності відповідно до сучасних соціокультурних процесів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчує наявність ґрунтовних праць і наукових розвідок зарубіжних та вітчизняних учених, присвячених проблематиці діяльності будинків культури. Так, наприклад, С. Комісарова в статті «Соціально-культурна сутність клубних

установ» (Комиссарова, 2008, с. 159–166) досліджує простір дозвіллевої активності в клубних закладах, позиціюючи його як соціалізуючий фактор для всіх груп населення в суспільстві перехідного періоду та альтернативу асоціальним формам дозвіллевої поведінки; Т. Ковальчук у праці «Формування сучасного будинку культури на теренах України» (2011, с. 89–96) аналізує історію діяльності закладів клубного типу на території України в історичній ретроспективі; Б. Донахью та О. Хабек у монографії «Реконструкція будинку культури: суспільство, індивід та ремесло культури в Росії та за її межами» (Donahoe, Habeck, 2011) окреслюють важливі питання, пов'язані з діяльністю будинку культури на території країн пострадянського простору. У контексті цього дослідження важливими є наукова стаття І. Петрової (2011) «Культурно-дозвіллеві практики сучасної України: тенденції та пріоритети» та розробки співробітників Інституту соціального менеджменту, здійснені в межах проекту «Спільний шлях у майбутнє» (*Діяльність будинків культури по задоволенню потреб територіальних громад*, 2010). Утім, специфіка діяльності будинків культури в умовах сьогодення й досі недостатньо розроблена тема, яка потребує подальших наукових досліджень.

Мета статті — визначити функції будинку культури в умовах сучасного соціокультурного простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «будинок культури» сучасні дослідники визначають як: заклад культури, який здійснює соціально-культурну діяльність, своєрідний культурний та освітній центр селища, малого міста або району; культурний заклад, діяльність якого керується органами місцевого самоврядування (Eesti entsüklopeedia, 2003, р. 252); клубний заклад, центр культурно-масової та просвітницької діяльності, у якому створені відповідні умови для місцевих мешканців для ознайомлення із сучасними напрямками культури (художні виставки, концерти, творчі зустрічі, фестивалі, конкурси та ін.), популяризації різноманітних видів людської діяльності, що сприяють розвитку культури, духовності та творчих здібностей індивідумів, а також регіональної культури.

Будинки культури обслуговують не лише населені пункти за місцем розташування, їхня діяльність поширюється й далі, окрім того, вони є методичними центрами для підвідомчої мережі (наприклад, сільських клубів). Зазначимо, що діяльність будинків культури передбачає організацію роботи творчих колективів та забезпечення соціально-культурних заходів на основі муніципального замовлення.

Слід зазначити, що протягом ХХ ст. будинки культури були ключовими закладами культурної діяльності, відігравали провідну роль у здійсненні державної культурної політики в соціалістичних країнах.

Після розпаду Радянського Союзу, протягом 90-х рр. ХХ ст. будинки культури перебували в умовах глибокої економічної та духовної кризи. Їхня діяльність на території пострадянських країн характеризувалася переважно спробами заснування нових колективів (наприклад, етнічних), незалежно від офіційної культурної політики держав.

На сучасному етапі будинок культури визначають зарубіжні та вітчизняні дослідники як складне соціально-культурне явище, значення багатоаспектної діяльності якого з кожним днем зростає. Позиціюючи соціокультурний простір як частину історично визначеної соціально-культурної реальності, що виникає в процесі значимої взаємодії особистості, суспільства, культури та їхнього ціннісного впливу одне на одного за допомогою артефактів, важливим, на нашу думку, є виявлення соціально-культурної сутності сучасного будинку культури.

Зміни в соціокультурному просторі на початку ХХІ ст. зумовили суттєві переорієнтації функцій та значень цих закладів для суспільства. І хоча, з одного боку, будинки культури неспроможні надати деякі нові форми дозвілля та творчого самовираження, з іншого — продовжують відігравати провідну роль у соціальному та культурному житті суспільства, особливо в сільській місцевості, для якої загалом характерне непрофесійне створення культурних цінностей у межах гуртків та студій, відсутність театрів, художніх галерей, концертних зал тощо. За даними дослідників, будинки культури на території сільських поселень відвідує більшість населення, а духовний зміст традиційних для цих закладів соціально-культурних заходів є досить високим (Капустіна, 2016).

Зазначимо, що, на думку деяких зарубіжних дослідників, функції будинку культури полягають у:

- розвитку традиційної культури корінних народів;
- організації дозвілля населення;
- наданні організаційної допомоги місцевим закладам культури й дозвілля;
- розвитку самодіяльної художньої творчості (Donahoe, Nabeck, 2011, р. 44).

Дослідження, виконане Інститутом соціокультурного менеджменту, засвідчує, що, крім визначених статутних функцій будинків культури (організація дозвіллевої діяльності, збереження, відродження та розвиток культури тощо), неабиякого значення на сучасному етапі набувають функції, найбільше пов'язані з потребами громади. Будинки культури визначені як місце для творчої самореалізації, спілкування, різноманітних громадських заходів (*Діяльність будинків культури по задоволенню потреб територіальних громад: звіт за результатами дослідження*, 2010, с. 54).

Аналізуючи мету та завдання будинків культури на сучасному етапі, вважаємо за доцільне виокремити найголовніші:

- задоволення культурних потреб населення в збереженні та розвитку традиційної національної культури;
- організація, підтримка та збереження всіх видів і жанрів самодіяльної художньої творчості;
- підтримка соціально-культурної активності та творчих ініціатив населення;
- організація дозвіллевої діяльності й культурного відпочинку всіх вікових і соціальних категорій громадян;
- надання методичної та практичної допомоги закладам підвідомчої мережі;
- розвиток самодіяльної народної творчості;
- пошук і впровадження нових форм діяльності;
- підвищення якості організації та проведення заходів;
- підвищення кваліфікаційного рівня кадрів клубних закладів підвідомчої мережі (регулярне проведення лекцій, семінарів-практикумів та ін.), а також організація різних видів методичної допомоги та вдосконалення роботи клубних формувань закладів культури;
- розроблення відповідної нормативно-правової бази закладу;
- координація діяльності із закладами та організаціями області, міста або району;
- організація позастанціонарного культурного обслуговування мешканців населених пунктів та ін.

Отже, на сучасному етапі будинки культури функціонують з метою задоволення суспільних потреб щодо збереження й розвитку традиційної народної культури, підтримки аматорської художньої творчості та інших самодіяльних творчих ініціатив і соціальної активності населення, організації його дозвіллевої діяльності й відпочинку з урахуванням потреб та інтересів різних соціально-вікових груп населення. Основними статутними видами діяльності будинків культури є:

- здійснення культурно-масової, театральної-видовищної, розважально-пізнавальної, дозвіллевої, просвітницької роботи з населенням;
- інтелектуально-освітня діяльність;
- створення лекторіїв, самоокупних аматорських об'єднань та клубів;
- художньо-оздоблювальні види діяльності на договірних умовах;
- організація драматичних, музичних, балетних, циркових, естрадних, лялькових колективів і театрів, а також ансамблів, студій образотворчого та прикладного мистецтва, колективів народної й технічної творчості тощо;

- організація роботи спортивних клубів і секцій, груп туризму та здоров'я, спортивних змагань, фізкультурно-масових заходів та інших спортивних культурно-оздоровчих і туристичних програм;
- проведення фестивалів, конкурсів, свят, дискотек та інших форм культурно-дозвіллевої діяльності;
- пропагування історико-культурного спадку місцевого значення;
- посилення громадянсько-патріотичної роботи, проведення заходів, які пропагують культурний спадок та національну культуру.

С. Комісарова (2008), акцентуючи на суттєвих організаційних можливостях клубних закладів загалом і будинків культури зокрема, у розвитку та вдосконаленні культурно-дозвіллевої діяльності населення, зазначає, що до пріоритетних соціально-культурних завдань сучасних будинків культури належать:

- соціалізація та соціальна адаптація різноманітних груп населення до сфери дозвілля;
- реалізація соціальних моделей дозвіллевої поведінки, які сприяють моральному розвитку й реалізації соціальної та культурної активності населення;
- формування здорового способу життя й гуманізація навколишнього соціально-культурного середовища;
- задоволення потреб та формування масових дозвіллевих запитів різноманітних груп населення, які сприяють їхньому соціальному й культурному розвитку;
- реалізація соціально-культурного потенціалу будинків культури у вирішенні проблем соціально незахищених груп населення через різноманітні рекреаційні та культурно-дозвіллеві програми (Комісарова, 2008, с. 159).

Слід зазначити, що в «Положенні про клубний заклад» від 27 жовтня 2007 р. головними функціями клубних закладів (у цьому випадку будинку культури — Л. Н.) визначено *культурно-творчу, виховну, пізнавальну, розважальну та методичну (Положення про клубний заклад. Міністерство культури України, 2007)*. Проте, зважаючи на мету цієї статті, вважаємо за доцільне проаналізувати, крім вказаних вище, також *рекреаційну, комунікативну, просвітницьку, освітню та компенсаторно-релаксаційну функції*, які, на нашу думку, є не менш важливими.

Позиціюючи *культурно-творчу* функцію будинку культури як освоєння цінностей культури, залучення особистості в процес їх створення (у різноманітних формах художньої, соціальної або технічної творчості), зазначимо, що створення та надання умов для реалізації й розвитку творчих здібностей населення, є одними з головних завдань у діяльності соціально-культурних закладів. Так, наприклад, самодіяльна

художня творчість, як один із напрямів реалізації культурно-творчої функції будинку культури, найефективніше сприяє духовному становленню особистості за допомогою оволодіння культурними цінностями минулого й сучасності, особливо на регіональному рівні. Однією з найактуальніших у цьому контексті є орієнтація самодіяльної художньої творчості на освоєння локальних традицій народної культури. Натомість соціальна творчість (суб'єктом діяльності якої є соціально-активна, ініціативна, творча особистість) як процес, спрямований на перетворення соціальних відносин та суспільного буття в умовах соціально-культурних закладів загалом і будинку культури зокрема, здатна реально вплинути на різноманітні суспільні відносини, думки та настрої, наприклад, надати підтримку екологічної культури, організувати соціальну допомогу та ін.

Пріоритетними функціями будинку культури, особливо на сучасному етапі, є *виховна, пізнавальна та просвітницька*. Виховна функція в просторі будинку культури здійснюється набагато ефективніше, ніж у галузі освіти, оскільки навіть на сучасному етапі не всі навчальні заклади здатні забезпечити опанування людьми необхідних для життя знань, умінь та навичок. Ідеться передусім про побутову кваліфікацію (наприклад, виконання різних видів домашніх занять) та творчу діяльність у галузі дозвілля (навчання танців, співу, елементів драматичного мистецтва тощо). На окрему увагу заслугоує галузь навчання, яка в умовах будинку культури розвивається у формі додаткового компонента в системі професійної освіти (наприклад, підвищення кваліфікації, оволодіння навичками роботи з різними комп'ютерними програмами, вивчення іноземних мов тощо), що сприяє набуттю навичок, необхідних людині для повноцінного соціального життя та професійного зростання.

В основі просвітницької функції будинку культури — накопичення, зберігання й поліпшення інформації та культурно-просвітницької діяльності. Слід зазначити: на сучасному етапі просвітницька робота серед різноманітних прошарків населення через об'єктивні й суб'єктивні причини перебуває в незадовільному стані, що може призвести до звуження кругозору, зниження рівня інтелектуальної культури, примітивізації дозвілля, відсутності можливості для духовного зростання особистості та інших негативних наслідків. Передусім просвітництво передбачає, що людина вчиться самостійно мислити, доповнюючи власні знання та аналізуючи їх. Відтак, метою цієї функції є формування інтелектуальних якостей, стимулювання самоосвіти, набуття й оновлення певної системи знань тощо. Специфіка просвітницької функції в діяльності будинку культури полягає в тому, що вона:

- не пов'язана з регламентом навчальних закладів, а ініційована безпосередньо індивідом;
- задовольняє широке коло дозвіллевих інтересів різних вікових та професійних категорій;
- залучає різноманітні засоби, форми й методи набуття знань, умінь і навичок;
- доповнює та поглиблює знання й інформацію, які людина отримує з різноманітних джерел (навчальні заклади, спеціалізована література, Інтернет тощо).

Комунікативна функція будинку культури в умовах соціокультурного простору реалізується на кількох рівнях, сприяючи діалогу культур, взаємовпливу локальних культур, розвитку досягнень національних і регіональних культур, а також позитивному сприйняттю етнокультур, та, у межах міжособистісних взаємин, формуванню культури формальних і неформальних відносин. Слід зазначити, що ця функція задовольняє та сприяє розвитку різноманітних культурних потреб, задіюючи інформаційно-пізнавальний, ціннісний, емоційний, комунікативний, гедоністичний та рекреаційний аспекти.

Рекреаційна функція передбачає, що в діяльності будинку культури акцентується на відновленні сил людини (за допомогою оздоровчих програм), біопсихічних ресурсів особистості, наданні людині нових емоційних вражень, психологічної розрядки та ін. Позиціуючи рекреаційну функцію будинку культури таким чином, зазначимо, що, відповідно до особистісних переваг індивіда, вона може реалізуватися на матеріалі різноманітних занять (наприклад, музична, хореографічна, фізична культура). Закцентуємо, що ця функція будинку культури є однією з найпопулярніших серед населення, хоча її організаційна специфіка передбачає застосування модернізованішого підходу.

Специфіка соціально-культурної діяльності на сучасному етапі полягає в тому, що виробниками послуги, яка надається в межах будинку культури, є водночас спеціалісти культурно-дозвіллевої діяльності, наприклад, балетмейстер, концертмейстер, керівник клубного формування, режисер та ін., й учасники формування, тобто населення. У цьому контексті методична функція будинку культури полягає в управлінні виробництвом та користуванням культурно-дозвіллевими послугами, пошуку методів залучення населення в культурний процес, донесенні до користувачів послуг культури та створення умов, які б посприяли досягненню максимального ефекту від послуги, підвищенні кваліфікаційного рівня керівників та спеціалістів будинку культури, розвитку компетенцій та творчого потенціалу.

На думку Ю. Шубіна (2008), методична функція будинку культури поширюється на заклад культури (нормативно-правове й методич-

не забезпечення діяльності закладу; запровадження інноваційних технологій, методик, засобів і способів соціально-культурної діяльності, популяризація провідного досвіду) й інформаційне забезпечення спеціалістів (наприклад, підвищення кваліфікаційного рівня керівного та педагогічного складу за допомогою ознайомлення з дієвими сучасними технологіями, тренінгами та методиками; вдосконалення організації творчого процесу тощо) (Шубин, 2008, с. 94).

Соціально-культурна діяльність забезпечує реалізацію конституційних прав громадян на відпочинок, участь у культурному житті, доступ до культурних цінностей та свободу творчості. Метою діяльності будинків культури є здійснення культурної роботи в галузі традиційної народної творчості, аматорського мистецтва, культурно-дозвіллевої та рекреаційної діяльності.

Висновки. Відтак, можемо констатувати, що будинки культури на сучасному етапі є центрами дозвілля різноманітних категорій населення, а, за умови якісної та професійної організації, урізноматнюють і духовно насичують соціокультурний простір, виконуючи різноманітні функції щодо реалізації рекреаційних, комунікативних, просвітницьких, освітніх, культурно-творчих, виховних, пізнавальних, розважальних, методичних та компенсаторно-релаксаційних потреб населення, пропонуючи багато форм і видів дозвіллевих програм, відповідно до вікового, професійного й соціального складу учасників.

Перспективи подальших досліджень — ґрунтовне розроблення теми «Будинки культури як центр місцевої соціокультурної активності».

Список посилань

- Діяльність будинків культури по задоволенню потреб територіальних громад: звіт за результатами дослідження* (2010). Л. К. Абрамов (Кер. дослід. групи). Кіровоград: Інститут соціокультурного менеджменту (ІСКМ).
- Капустина, Е. А. (2016). *Влияние социально-культурной среды на организацию досуговой деятельности населения. Материалы VIII Международной студенческой научной конференции. Студенческий научный форум-2016*. Взято из <https://files.scienceforum.ru/pdf/2016/26345.pdf>.
- Ковальчук, Т. А. (2011). Формування сучасного будинку культури на теренах України. *Проблеми розвитку міського середовища*, 5–6, 89–96.
- Комиссарова, С. А. (2008). Социально-культурная сущность клубных учреждений. *Вестник славянских культур* (Т. 10, с. 159–166).
- Петрова, І. В. (2011). Культурно-дозвіллеві практики сучасної України: тенденції та пріоритети. *Культура і сучасність*, 1, 108–113.
- Положення про клубний заклад. *Міністерство культури України. Офіційний веб-сайт*. Узято з http://mincult.kmu.gov.ua/mincult_old/uk/publish/article/89044.jsessionid=C26D8508EB649B989ED0FF75D699854A.app1.
- Шубин, Ю. А. (2008). О деятельности методических служб учреждений культуры клубного типа. *Вестник МГУКИ*, 2, 92–97.

Donahoe, B., and Habeck, J. O. (2011). *Reconstructing the House of Culture: Community, Self, and the Makings of Culture in Russia and Beyond*. Oxford: Berghahn Books.

Eesti entsüklopeedia. 12. köide: Eesti A–Ü. (2003). A. Raukas (Peatoimetaja). Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

References

- Activities of community centers to meet the needs of territorial communities: a survey report* (2010). L. K. Abramov (Head of the research group). Kirovograd: Institute of Socio-Cultural Management (ISCM). [In Ukrainian].
- Kapustina, E. A. (2016). *The impact of socio-cultural environment on the organization of leisure activities of the population. Proceedings of the VIII International Student Scientific Conference. Student Science Forum 2016*. Retrieved from <https://files.scienceforum.ru/pdf/2016/26345.pdf>. [In Russian].
- Kovalchuk, T. A. (2011). Formation of a modern building of culture on the territory of Ukraine. *Issues of Urban Environment Development*, 5-6, 89-96. [In Ukrainian].
- Komissarova, S. A. (2008). Socio-cultural essence of club institutions. *Bulletin of Slavic cultures* (vol. 10, p. 159–166). [In Russian].
- Petrova, I. V. (2011). Cultural and leisure practices of contemporary Ukraine: trends and priorities. *Culture and Modernity*, 1, 108-113. [In Ukrainian].
- Regulations on the club establishment. *Ministry of Culture of Ukraine. Official website*. Retrieved from http://mincult.kmu.gov.ua/mincult_old/uk/publish/article/89044;jsessionid=C26D8508EB649B989ED0FF75D699854A.appl. [In Ukrainian].
- Shubin, Yu. A. (2008). On the activity of the methodological services of cultural institutions of the club type. *Vestnik of Moscow State Institute of Culture*, 2, 92–97. [In Russian].
- Donahoe, B., and Habeck, J. O. (2011). *Reconstructing the House of Culture: Community, Self, and the Makings of Culture in Russia and Beyond*. Oxford: Berghahn Books. [In English].
- Eesti entsüklopeedia. 12. köide: Eesti A–Ü.* (2003). A. Raukas (Peatoimetaja). Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus. [In Estonian].

Надійшла до редколегії 09.04.2019 р.